

SZANKA BRIGITTA

sz.brigitta0217@gmail.com

PhD-hallgató (SZTE-BTK)

Luxemburgi Zsigmond utazásainak gyakorlata az 1414. év példáján keresztül

— *Sigismund of Luxemburg's Travels through the Example of 1414* —

Abstract Sigismund of Luxemburg because of his unique Western and Central-European travels constantly stands in the focus of foreign and Hungarian historical attention. The year 2014 is not only memorable due to the 600th jubilee of Sigismund's coronation as king of Germany and the beginning of the Council of Constance, but this year also deserves more attention because of his travels. I wish to demonstrate the practice of royal travels through the examples of the above-mentioned political and ecclesiastical events. As far as Sigismund is concerned, it is worth examining the money-raising opportunities, and the related parallel journeys. Furthermore, the question of the king's escort is also very interesting, because from this year Queen Barbara and Nicholas II Garai, Palatine of Hungary who had been recently appointed to vicar stayed in the entourage of Sigismund. Besides, we cannot ignore the possibilities of fluvial transport in the case of two mentioned cities. I consider it important as well that the representative entries into the cities connected with ceremonial context was determining in both cases. Therefore, I examine the political and religious rites, the royal representation and the travels in close context.

Keywords Sigismund, travels, escort, ceremony, representation

DOI 10.14232/belv.2015.3.9

<http://dx.doi.org/10.14232/belv.2015.3.9>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Szanka Brigitta (2015): Luxemburgi Zsigmond utazásainak gyakorlata az 1414. év példáján keresztül. *Belvedere Meridionale* 27. évf. 3. sz. 90–99. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

A nagy utazónak tartott Luxemburgi Zsigmond magyar királyt a nyugat- és közép-európai politikai és egyházpolitikai helyzet uralkodásának nagy részében állandó mozgásra készítette. Az 1410-es években megkezdődő hosszú távú utazásai révén nem csak az Árpád-kori és az Anjou uralkodók utazásait tekintve bizonyult egyedülállónak, hanem a Franciaországgal már hosszú idő óta hadban álló Angliába történő átkelése a német-római császárok sorából is kiemelte. Zsigmond 1412-ben hagyta el Magyarországot abból a célból, hogy részt vegyen abban az itáliai hadjáratban, amit a gazdag kereskedőváros, Velence ellen indítottak. Velence ugyanis hosszú évek után Dalmácia maradéktalan visszaszerzésére törekedett. A bő másfél évnyi itáliai tartózkodása azonban 1414 júniusában véget ért. Közvetlenül ezt követően Németországba utazott, és a nyugat-európai tartózkodását majd csak évekkel később, 1419-ben függesztette fel. Ebben az évben a huszita probléma és a török veszély is hazatérésre készítette.¹ Az utazások során a császári tekintély újbóli megteremtésére, az egyetemes császárszeme felélesztésére törekedett. Az uralkodó a császári hatalom univerzális jellegének visszaállítását programjában összekapcsolta az egyházi egység helyreállításnak szándékával. Mindezt kiváló érzékkel lefolytatott, sikeres bel- és külpolitikai diplomáciai tárgyalásain keresztül kívánta véghezvinni. Bár a római koronázásra csupán 1433-ban kerülhetett sor, az 1414. évhez kötődő utazásaival Zsigmond már egyértelműen belekezdett politikai programjának a megvalósításába. Erre az évre vonatkozóan a német koronázó város Aachen, majd azt követően a zsinati helyszín, Konstanz bizonyult kardinális jelentőségűnek. Jelen tanulmány célja a két szóban forgó város középpontba helyezésén keresztül az uralkodói utazások gyakorlatának rövid ismertetése a teljesség igénye nélkül.

¹ ENGEL – C. TÓTH 2005. 90–131.

Utazási előkészületek és a kíséret

Az uralkodói utazások a középkorban is bonyolult logisztikai tervezést igényeltek. Az úti cél meghatározását követően egy útitervet kellett készíteni, amihez kötődően figyelembe kellett venni a korabeli útviszonyokat, elszállásolási lehetőségeket. Minden bizonnyal az utazás költséges volta miatt fontos szempont volt a legrövidebb útvonal kiválasztása, ugyanakkor több befolyásoló tényezővel is számolni kellett. Egyrészt olyan, valószínűleg főutak jöhettek számításba, amelyek a szövetséges területeken húzódtak², másrészt, amelyeken egy több száz fős kíséret is nagyobb akadályoktól mentesen át tudott vonulni.

Ismert, hogy Zsigmond környezetében állandóan jelen voltak a külföldiek, akik adott esetben a helyieknek számítottak.³ Mivel az uralkodó több alkalommal olyan külföldi helyeket is látogatott, ahol még azelőtt egyáltalán nem járt, előfordult, hogy az adott országból származók segítséget nyújtottak az útiterv összeállításában. Azt követően az uralkodó mérlegelhette, mennyiben igazodik a kész tervekhez.⁴ A kisebb-nagyobb településeken, általában városokban történő különböző szállásoknak az igénybevétele szintén körültekintő tervezést igényelt, és sokszor folyamatos egyeztetéseket a vendéglátóval. Sok esetben ugyanis nem csak a nagyszámú kíséret elszállásolása, valamint ellátása ütközhetett problémákba, hanem emellett városokba történő zsúfolásának akár konfliktusgerjesztő hatása is lehetett.⁵

² E. KOVÁCS 2008. 58.

³ CSUKOVITS 1998. 18.; BÁRÁNY 2004. 8.; E. KOVÁCS 2009. 1374–1377.

⁴ Példaként lehet említeni azt az 1432. júliusi oklevelet, amelyben Zsigmond Peccioliból tájékoztatást ad Sienának az általa eddig meglátogatott városokról, valamint arról is, hogy ezt követően egy bizonyos Giovanni da Massa által megrajzolt útvonalat fog követni. HERRE 1906. 356.

⁵ Eberhard Windecke emlékirata alapján ismert, hogy a túl nagy létszám révén akár ki is tilthatták a kíséretet a városból. Erre jó példa 1416. évi boulogne-

Luxemburgi Zsigmond köztudottan állandó pénzhányban szenvedett, éppen ezért az utazási előkészületekhez hozzátartozott az utazáshoz szükséges mennyiségű pénz előteremtése is. A nem csekély mértékű kiadásokat jelentő úti költségek biztosítására különféle források álltak az uralkodó rendelkezésére. Az utazásokra szánt összegeket általában kölcsönügyleteken keresztül teremtették elő, tehát Zsigmond a különböző nagyságrendű összegeket,⁶ vagy városok vezető rétegétől, vagy más magas rangú személyektől, esetleg bizonyos nagyhírű kereskedő városoktól (Brugge, Genf, Strassburg⁷), hitelező társaságoktól kapta kölcsön. Továbbá a politikai rítushoz kapcsolódó ajándékozásból származó értékes tárgyak elzálogosítása is bevett szokás volt. Sőt súlyosabb esetekben várak, valamint különböző városok, birtokok zálogba adására is lehet példát találni.⁸ Sőt, különlegesebb helyzetekben a költségfedezési célra szolgáló külön adók beszedése sem állt távol az uralkodótól.⁹ Azt is figyelembe kell venni, hogy Zsigmond magyar és német királyként eleve támaszkodhatott a magyar és német előkelőkre, valamint városokra kölcsönök ügyében.¹⁰ Másik

i polgárok esete, akik az uralkodót a 200 lovat meghaladó kíséretével nem engedték be a városba. WINDECKE 2008. 79.

⁶ Példák az oklevelekben előforduló nagyobb összegekről: Lajos bajor herceg általi 23 ezer magyar aranyforint kölcsön, a konstanziaknak 20 ezer forintért elzálogosított tárgyak, Albert osztrák herceg általi 10000 dukát és magyar forint kölcsön. ZsO V. 835. sz., VI. 1335., 1378., 2352. sz.

⁷ SKORKA 2009. 37.; ZsO V. 835., 1085., 1644. sz.; WINDECKE 2008. 60–61.

⁸ Zsigmond Uláslónak 1412 novemberében, azaz az itáliai hadjáratot megelőzően 37 ezer schock garasért várat, oppidumot, azaz mezővárost, valamint villakat adott zálogba. ZsO III. 2897. sz.

⁹ E. Kovács 2009. 1380.

¹⁰ 1416. április 5. Párizs: Zsigmond értesítette a soprotniakat, hogy sok kiadás fedezése miatt kénytelen megválni asztala arany- és ezüstitárgyaitól. Ebből adódóan Ozorai Pipo újakat készíttetett a számára, amely kiadásokhoz később hozzá kellett járulniuk. ZsO V. 1729.

alternatívának számított, ha a vendéglátó állta a költségeket, amivel kapcsolatosan Zsigmonddal már előre megegyezhettek, és amit valószínűleg csak kevesebb költséggel járó rövid tartózkodás esetén lehetett megtenni. Ebben a kötelezettségben még a földesúri beszállásolási jog (*descensus*) maradványai mutatkoznak meg.¹¹ Bern ily módon többször is kíségette az uralkodót. Egyik esetben – Eberhard Windecke emlékirata szerint – 1414 júliusában az itáliai hadjáratot követően, a megviselt kíséret által vásárolt felszereléseket a berniek fizették.¹²

Ugyanakkor valóban gyakoribb eset volt, hogy az előbb említett két lehetőség egybeesett, azaz a vendéglátó állta a költségek egyik részét, Zsigmond viszont különböző forrásokból fedezte a másikat. Egy-egy város, vagy más uralkodók számára ugyanis éppolyan nehéz feladatnak bizonyult a nagy létszámú kíséret ellátása. Zsigmondnak a kölcsönügyletek lebonyolítása végett sok esetben tehát kapcsolatot kellett teremtenie a nagyobb kereskedő városokkal is. Ezek a sokszor talán nem is olyan veszélytelen pénzszerző tevékenységek¹³ nem jelentettek feltétlenül nagy kiterőket, vagyis a feladatra kijelölt személyek bizonyos körzeten belül mozogtak. Példaként említhető az

¹¹ Ahhoz képest, hogy a késő középkorban az uralkodó már nem hivatkozhatott erre a korábban használatos jogra, a városok jelentős összegeket költöttek bizonyos előkészületekre, mint biztonsági intézkedésekre, reprezentációra, ajándékokra. Természetesen a gazdagabb városoktól még nagyobb ráfordítást vártak el. SCHENK 2003. 244.

¹² WINDECKE 2008. 52.

¹³ Windecke az angliai utazását követően (1416 végén) a Zsigmondnak ajándékozott ékszereket Brugge-ben zálogosította el. Nem sokkal később, amikor már sikerült megszerezni a szükséges pénzt, Windecke visszaváltotta az ékszereket. Mivel tisztában volt azazal, hogy fontos feladatáról egész Flandria értesülést szerezhetett, az értékes csomagot különböző niürnbergi kereskedők között szétosztatta, és Kölnbe szállíttatta, ahonnan Mainzon keresztül már egymaga vitte Zsigmondhoz Konstanzba a kincseket. WINDECKE 2008. 72–73.; SKORKA 2009. 37.

itáliai hadjárathoz kötődően, hogy Zsigmond Cremonából a hadjárat végéhez közeledvén (1414 januárjában) tanácsosát, Uski János pécsi prépostot a genovai doge-hoz, valamint a város vezetőségéhez küldte jó nagy összegű kölcsönért.¹⁴ Ebben az esetben is a Cremona és a gazdag kereskedőváros Genova közötti kisebb mértékű távolságnak szintén szerepe lehetett a választásban. A konstanzi zsinat ideje alatt is vélhetően hasonló okok fedezhetők fel a hitelező-választásban. Mind Albert osztrák hercegre, mind a bajor hercegekre¹⁵ már csak birtokaik földrajzi fekvéséből adódóan is számíthatott Zsigmond. Nyilván a bajor hercegeknek a délnyugati területeken szerzett hatalmi befolyása,¹⁶ valamint az Albert osztrák herceggel kötött örökösödési szerződés¹⁷ is közrejátszott a döntésben. A későbbiek során az említett pénzszerző párhuzamos utazásokhoz kötődik Eberhard Windecke szerepe is, aki kereskedőként megszerzett összeköttetéseit jól tudta kamatoztatni.¹⁸

¹⁴ ZsO IV. 1598. sz.

¹⁵ ZsO VI. 835., 976., 1378., 1689–1691. Lajos bajor hercegtől a tervezett spanyolországi utat megelőzően kért kölcsön. A herceg a 11 ezer forintot abban az esetben volt hajlandó odaadni, amikor Zsigmond kötelezte magát, hogy az összeget az évjáradéknak számító 12 ezer forint ráadásával egy hónap múlva Strassburgban megadja. Továbbá kezeseket is állított, még pedig Frigyes nürnbergi várgrófot (Burggraf), Ozorai Pipot, János esztergomi prépost alkancellárt, valamint magát Borbála királynét. A herceg azonban az ígért összeget évek múlva sem kapta meg. MÁLYUSZ 1984. 80.

¹⁶ A bajor hercegek már a 14. század végén arra törekedtek, hogy hatalmuk kiterjesztésének érdekében családi birtokaikat egységesítsék, valamint tovább növeljék. PÓSAN 2003. 267.

¹⁷ IV. Albert osztrák herceggel kötötték meg a szerződést, azonban a herceg 1404-ben elhunyt. Fia, V. Albert herceg lett Zsigmond veje. MÁLYUSZ 1984. 52.

¹⁸ A mainzi elszegényedő patrícius családból származó Windecke 1406-ban került Magyarországra, de legkorábban 1410-ben kerülhetett közvetlen kapcsolatba Zsigmond királlyal. Körülbelül 27 évet töltött az uralkodó kíséretében, viszont pénzügyi feladatai leginkább Zsigmond 1415-1416. évi francia–angol utazásaihoz köthetők. WINDECKE 2008. 7–9., 61–62.,

A források vizsgálata lehetővé teszi tehát, hogy Zsigmond kíséretét ne pusztán az uralkodóval együtt mozgó tömegként lehessen tárgyalni, hanem bizonyos tagjainak különböző feladatai és akár az ezekhez kötődő mozgásaik is beazonosíthatóvá váljanak. Így a követi vagy a politikai tárgyalásokhoz kötődő feladatok ellátása mellett igen gyakori volt, hogy az uralkodó kíséretének bizonyos tagjait az általa meglátogatni kívánt helyszínre előre küldte, hogy azok a zökkenőmentes utazás érdekében elrendezhessék az érkezését megelőző előkészületeket. A különböző országok követeinek jelenléte pedig a vendéglátók érdekeit szolgálta, hiszen rajtuk keresztül tájékozódtak az uralkodó megérkezésének időpontjáról, illetve a kíséretének létszámáról.¹⁹

A diplomáciai utakhoz kapcsolódó kíséret létszámadataival kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy általában a városokba történő bevonulások alkalmával, érthető módon, nem igazán akarták engedélyezni az 1000 főt meghaladó kíséretet, sőt inkább a pár százas létszámokat tartották ideálisnak.²⁰ Ugyanakkor több esetben is 1000-1500 fős kísérettel lehet számolni.²¹ Ezek alapján jól érzékelhető, hogy az uralkodói kíséret mindig túlszűfolttságot eredményezett a városokban. Részint ennek következtében Zsigmondnak is, a konfliktusok elkerülése végett, különböző intézkedéseket kellett tennie. Így például a konstanzi zsinathoz kapcsolódó esemény-sorozat még nagyobb felbolydulást eredmé-

72.; ROLAND 2012. 451.

¹⁹ Ld. példaként ZsO V. 1418.; Érdekes, hogy Borbála királyné, mint ahogyan más érintett személyek is, bizonyos feladatok teljesítése végett különválhatott Zsigmond kíséretétől. Így történt 1412-ben is, amikor Zsigmond zágrábi tartózkodását megelőzően feleségét a szlavóniai területekre való utazással bízta meg, „nehogy útközben valahol várakoznia kelljen”. ZsO III. 2748. sz.

²⁰ ZsO V. 1010. sz.; WINDECKE 2008. 79.

²¹ Ld. WINDECKE 2008. 62.; BÁRÁNY 2004. 5.; ÁLDÁSY 1927. 53–54.; CSUKOVITS 1998. 18.; E. KOVÁCS 2014a. 36–39.

nyezhetett. A konstanzi kíséret számadataival kapcsolatban nem áll rendelkezésemre információ, de azért sejthető, hogy a városi rendezvények a zsinati résztvevőkön kívül tömegeket csalogathattak Konstanzba. Ugyanakkor a városban nem lehetett bizonyos korlátokat túllépni, emiatt is igyekezett Zsigmond lovai közül ezret máshová átírányítani.²² Egy 1415. évi januári oklevélben is megjegyzi, hogy Zsigmond már hazaküldené kíséretének egy részét, de az emberek a látványosságok miatt még maradnának.²³ Azt sem szabad elfelejteni, hogy a konstanzi bevonulást 1414 novemberében az aacheni koronázás előzte meg, és ez az esemény, véleményem szerint, tovább növelhette a magyarok számát, akik közül többüknek a konstanzi időzése már nem tűnt indokoltnak. Érdemes megemlíteni, hogy szintén a koronázásra érkezett meg Németországba Borbála királyné és kíséretében Garai Miklós nádor is. Jóllehet a király az utazás időpontját csak pár hónappal megelőzően, 1414 januárjában nevezte ki a nádort távolléte idejére Magyarország, Dalmácia és Horvátország kormányzójává, vikáriusává Kanizsai János esztergomi érsekkel együtt.²⁴

Érthető okokból a királyné egyébként férjével ellentétben nem sok időt töltött Magyarországtól távol. Borbála leginkább a koronázási szertartás és az ahhoz kötődő események miatt vállalta el az utazást. Németországi utazásával kapcsolatban leginkább az oklevelek nyújtanak némi információt. Az bizonyos, hogy Zsigmond valamikor 1414 nyarán kérte fel feleségét a német területeken való csatlakozásra.²⁵ Azt is tudni lehet, hogy Zsigmond szeptember 12-én üzent Borbálának, hogy miközben ő

Ausztria felé tart, Garai Miklós be fog kapcsolódni a kíséretébe,²⁶ ugyanakkor az indulás pontos idejéről már nem áll rendelkezésre több adat. Az okleveles anyagból alátámasztható itinerárium alapján az is megállapítható, hogy Zsigmond szeptember egy részében Heidelbergben időzött, majd ezt követően Nürnbergben találkozhatott Borbálával.²⁷ Elég egy pillantást vetnünk a térképre, hogy lássuk, Aachen Heidelberghez képest kicsit észak-nyugatra fekszik, Nürnberg viszont légvonalban mintegy 170 km-re keletre található. Zsigmond nürnbergi útja tehát nem számított túl rövid kerülőnek. Ebből adódóan valószínűsíthető, hogy Borbála nem pusztán csatlakozott az uralkodóhoz, hanem Zsigmond konkrétan felesége fogadása miatt is a frankföldi városba ment. A nürnbergi utazáshoz kötődően azt is tudni lehet, hogy Zsigmond a frank térségben politikai feladatokat is felvállalt, a tartományi béke megkötését célul tűzve, a frank egyházi és világi vezetőket Nürnbergbe hívta össze.²⁸

²⁶ ZsO IV. 2475.

²⁷ ENGEL – C. TÓTH 2005. 98., 172.; ZsO IV. 2630., 2839.

²⁸ Windecke emlékirata alapján, miután a Rajnán Bazelbe utaztak, Zsigmond egy kisebb konfliktus hatására megszakította rajnai útját, és Nürnberg felé vette az irányt. Zsigmond ugyanis összehívta Bazelbe a választófejedelmeket, azonban a heidelbergi hercegen, a trieri érseken, valamint a nürnbergi várgrófnak (Burggraf) kívül senki nem érkezett meg, mivel a mainzi érsek „irtózott a királytól.” Emiatt Zsigmond Magyarország felé vette az irányt, a nürnbergi várgróf békítő szavainak hatására visszafordult, és a többi választó megérkezését követően folytatta az útját. WINDECKE 2008. 52–53.; A 14. század második felét állandósult társadalmi konfliktusok jellemezték. Ebben az időszakban a tartományi hatalom kiépítésére való törekvés komoly ellentétet indukált a fejedelmek és a városok között. A városok politikai és gazdasági súlyának megnövelése érdekében szövetségeket hoztak létre. Az alsóbb nemesség és a lovagság pedig mindkét törekvessel szemben lovagi szövetségekbe tömörült. A súlyos belpolitikai helyzetet IV. Károly német-római császár fia, Vencel tartományi- és birodalmi béke meghirdetésével kívánta orvosolni. Az 1410-es években ismét feltámadtak ezek a szövetségalakítási törekvések. Zsigmond valamennyiben folytatta bátyja politikáját, és igyekezett stabilizálni a

²² ZsO V 128. sz.

²³ ZsO V. 106. sz.

²⁴ ZsO IV. 1534., 2205. sz.; Garai Miklós nádor követként igazán majd az angliai utazás kapcsán jutott meghatározó szerephez. BÁRÁNY 2013. 27. BÁRÁNY 2004. 12–13.; ÁRVAI 2014. 322–324.; A király helyettesítésének kérdését lásd: C. TÓTH 2014. 289–313.

²⁵ „...Borbálát magyar főpapokkal és bárókkal magához hívta.” ZsO IV. 2205.

A források alapján kiderül továbbá, hogy az uralkodó szeptember közepe tájékán hívta meg az előkelőket a gyűlésre, és szeptember 24-e tájékán ért Nürnbergbe.²⁹ Borbála szeptember második felében vélhetően még osztrák területeken tartózkodott, majd október elején vonult be a városba. Nürnberg kiválasztása tehát nem csak az uralkodó békéltető szándékát szimbolizálta, hanem Borbála számára a korabeli frankföldi város megközelíthetőség szempontjából ideálisnak bizonyult.

A koronázást követően az uralkodói pár kisebb-nagyobb megszakításokkal 1415 januárjától júliusáig Konstanzban maradt, júliusban viszont Zsigmond Franciaország felé, Borbála pedig lassan Magyarország felé vette az irányt.³⁰

Rajnai hajútak és az ünnepi kontextus szerepe az aacheni és a konstanzi adventus kapcsán

A Rajna mint folyami út használata, Zsigmond célállomásaihoz igazodóan, viszonylag gyakorinak mondható. Azt viszont érdekes megfigyelni, hogy miközben a folyásiránnyal megegyező, akár hosszabb hajútakon – megszakítás nélkül – a kijelölt helyhez minél

belpolitikai viszonyokat. PÓÁSÁN 2003. 265–270., 302.

²⁹ KERLER, DIETRICH (Ed.) (1878): *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund (1410–1420)*. München, Druck und Verlag von Rudolf Oldenburg. (Továbbiakban DRTA VII.) 204–206., 214.

³⁰ ÁLDÁSY Antal szerint július 17. és 21. között távoztak Konstanzból, és Borbála Zsigmondot Bázelen keresztül egészen Aarburgig kísérte. Ebben az esetben azonban Borbála tett egy nagyobb kerülőt, hiszen a svájci város, Konstanztól nyugatra, légvonalban nagyjából 102 km távolságra fekszik. Ezzel szemben, a Konstanzban kiállított oklevélből az olvasható ki, hogy Borbála a zsinat helyszínéről a Rajnán távozott, amikor Zsigmond viszont még csak tervezi az elutazás lehetőségét. Ha azt vesszük figyelembe, hogy 1415 májusában VI. Károly francia király Zsigmond és felesége védelmét utazásuk során Lajos bajor hercegre bízta, akkor abból logikusan az következik, hogy az uralkodói pár egy bizonyos szakaszon valóban egymás társaságát élvezhette. ZsO V. 833. sz.; ÁLDÁSY 1927. 48–49.

inkább közelebb igyekeztek jutni, addig a folyón felfelé való utazást vagy nem is vállalták, vagy pedig a folyásiránnyal ellentétesen csak egy bizonyos szakaszt vettek igénybe. Ebből adódóan felmerül a kérdés, hogy a Rajnának mely partszakaszai bizonyultak állati vagy akár emberi vontatásra³¹ is alkalmasnak, azaz, hogy az úthálózat, illetve a természetföldrajzi tényezők mennyiben tették lehetővé a folyóparti haladást. Nem céлом a Rajna bővebb víztörténeti vizsgálata, bár Eberhard Windecke emlékirata alapján érdemes egy-két észrevételt megjegyezni. Azt látni lehet, hogy Zsigmond a Rajnán lefelé Konstanztól akár egészen Bonning elhajózott, sőt a Konstanz-Bázel szakaszon többször is végighaladt az uralkodó.³² Példaként említhető Zsigmond 1414. évi útja, amikor az aacheni koronázásra sietett. Az uralkodó és kísérete Itáliából Bern városa felé tartott, ahol a hadjárat során megfogyatkozott készleteiket feltölthették. Windecke szerint Bernből a Rajnán Bázembe utaztak, azonban az nem derül ki a szövegből, hogy a svájci városból az Aarén esetleg lefelé hajóztak a Rajnáig, vagy pedig szárazföldi utakon jutottak el a folyó valamelyik szakaszához. Ezt követően az itinerárium alapján sejteni lehet, hogy Zsigmond és kísérete egészen Koblenzig lehajózott a Rajnán,³³ majd onnan visszafor-

³¹ A Közép-Rajna vidékén már 839 körül bevezették a lóvontatást. ELLMERS 2007. 165.

³² Ld. példaként WINDECKE 2008. 60., 70., 261.; ÁLDÁSY 1927. 48–49.; A folyami hajózások a kíséret létszámából adódóan valószínűleg akár pár száz fős part menti menettel is párosulhattak. Példaként meg lehet említeni az 1415. évi utat, amikor Zsigmond – Ulrich von Richental szerint – hajón ment Konstanzból Schaffhausenbe, a lovakat pedig a szárazföldön vezették a célhelyszínre. Ez egy viszonylag rövid szakasznak tűnik, de az utazást a schaffhauseni Rheinfall miatt mindenképp meg kellett szakítani, és csak ezt megkerülve folytathatták az utat a Rajnán Bázembe. ÁLDÁSY 1927. 48.

³³ ENGEL – C. TÓTH 2005. 97–98. Koblenzben – a speyeri birodalmi gyűlést követően – a négy rajnai választófejedelem részvételével fejedelmi gyűlést hívtak össze a belpolitikai viszonyok rendezésének érdekében.

dulva Heidelbergben³⁴ keresztül az említett találkozópontra, azaz Nürnberg felé vette az irányt. A hamar létrejött megbékélés miatt természetesen visszatért eredeti tervéhez, és valószínűsíthetően Speyerből folytatták Bonnig a hajóutat. Mindenesetre jól érzékelhető, hogy lefelé hajózva már igen hosszú szakaszt tettek meg.

Ahhoz képest, hogy már a római korszakhoz kötődően a Rajna bal partjának bizonyos szakaszán jól dokumentálható a vontatás, még a középkorra vonatkozóan is kérdéses, hogy például a Felső-Rajna vidékén egyáltalán lehetséges volt-e a vontató kötelek használata.³⁵ Az ebből adódó nehézségeket minden bizonnyal az útválasztás is igazolja. Zsigmond ugyanis a Konstanzba vezető út nagy részét biztosan a szárazföldön tette meg.³⁶ Felmerülhet, hogy

DRTA VII. 176.

³⁴ A rendelkezésre álló információk alapján azt nem lehet pontosan tudni, hogy Zsigmond milyen okból kifolyólag tette meg a déli irányú, az ottani közlekedési viszonyok miatt is bonyolult szakaszt jelentő kitérőt. Ebben a kérdésben talán szintén Zsigmondnak a már említett belpolitikai törekvése szolgálhat magyarázatként. III. Lajos, a rajnai palotagróf, az uralkodó egyik legfőbb tanácsosa és szükség esetén vikáriusa szintén Koblenzből hazatérve fogadta a királyt a palotagrófság székhelyén, Heidelbergben. Lajossal kapcsolatban érdemes ismerni, hogy saját érdekeit szem előtt tartva arra törekedett, hogy a rajnai területeken a württembergi gróffal, a speyeri és az elzászi érsekkel és egyes sváb városokkal szövetségbe a mainzi érsekkel szemben megnövelje hatalmi befolyását. Zsigmond viszont a tartományi béke megteremtése által a szövetségi rendszer felbontását kívánta elérni, amit a palotagrófnak és a vele szövetséges sváb városoknak azonban sikerült megakadályozniuk. A magam részéről tehát elképzelhetőnek tartom, hogy Zsigmond ebből kifolyólag érkezett meg Heidelbergbe. ALTMANN 1896.; SCHULER 1987. 409.

³⁵ ELLMERS 2007. 165.

³⁶ Az itinerárium alapján elképzelhető, hogy Zsigmond Kölnből maximum Andernachig felfelé hajózott a Rajnán. ENGEL – C. TÓTH 2005. 98.; Windecke szerint Konstanzba „Mainzig a Rajnán, majd Nürnbergén át érkezett meg”. WINDECKE 2008. 53.; Ulrich von Richental krónikája alapján Konstanzba közvetlenül a bodeni-tó partján fekvő Überlingenen keresztül

esetleg a téli időjárásból adódó körülmények befolyásolhatták az útitervet, habár egy nürnbergi forrás szerint karácsonyig még meleg maradt az idő.³⁷ Ebben az esetben tehát inkább a vontatási problémákra célszerű gondolnunk.

Az uralkodói utazásokat gyakorta lezáró bevonulási ceremóniák számos esetben ünnepi jellegűknél fogva az uralkodó utazásainak egyik leglátványosabb reprezentatív eseményei voltak. Már többen is felhívták arra a figyelmet, hogy Zsigmond a bevonulásokat színpadként használta saját céljainak elérése érdekében. Ebből adódóan, jóllehet többnyire igazodott a korabeli szokásokhoz, más elemeket is beiktatott a ceremóniába. Az olyan kardinális jelentőségű események, mint az aacheni koronázás és a konstanzi zsinat egyébként is kivételes helyzetet teremtettek. Az uralkodó következképpen nem csak aktívan, feladatokat ellátva vett részt különféle eseményeken, hanem egyben részese is volt bizonyos rítusoknak.

A koronázásokhoz kötődő szertartásos elemek összekapcsolódtak a bevonulás ceremóniájával, erősítve ezzel a legitimitációs szempontokat. Aachenben a bevonulást megelőzően bemutatták a koronázási okiratot, amit a hét választó fejlem pecsétje erősített meg. Ezt követte a város által történő szimbolikus bebocsátása a leendő uralkodónak. A nép akklamációja („*rex regum et dominus dominorum ecce venit*”) már egyértelműen a megválasztott király bevonulásának Jézus jeruzsálemi bevonulásával történő azonosítása volt. Zsigmond idejében az aacheni fogadás különleges elemének számított még Nagy Károly koponyaereklyéjének bevonása a ceremóniába. A szent ereklyék városkapuhoz való vitele, valamint a körmeneten való bemutatása egyébként sem volt ritka, azonban a koponyaereklye a törvényes utód kinyilvánítását volt

érkezett meg. ALTMANN 1896. 1375a. sz.; Hoensch a Mainz–Stuttgart–Überlingen utat fogadja el itineráriumban. HOENSCH 1995. 94.

³⁷ GLASER 2013. 78.

hivatott szimbolizálni. Ugyanakkor Zsigmond feltűnően ódzkodott attól, hogy a korabeli szokásokat betartva megcsókolja az ereklyét. Gerrit Jasper Schenk véleménye szerint Zsigmond ezen cselekedete által a Karoling uralkodó inkább csak boldogként, mint szentként való tiszteletét nyilvánította ki.³⁸

Tágabb értelemben véve a német uralkodók koronázási szertartásához szorosan hozzátartozott az a legitimációs körút, melynek főbb állomásait három helyszín, Frankfurt, Aachen és Köln alkotta.³⁹ Érdekes megfigyelni, hogy Zsigmond némi kitérőt megtéve ugyan, de lényegében édesapjához, IV. Károlyhoz hasonlóan – akit másodsorra 1349-ben koronáztak meg immár Aachenben⁴⁰ – a Mainz-Aachen-Köln útvonalon haladt végig.⁴¹ Mindez arra utal, hogy Zsigmond feltehetően nagy részben a német koronázási hagyományokhoz hűen járt el, egyedül a királyválasztás állandó helyszínének számító Frankfurt maradt ki a sorból. A korántsem meglepő eltérés, ami a két uralkodó útirányának összehasonlítását tekintve nem számottevő, egyértelműen Zsigmond korábbi megválasztásának volt köszönhető.⁴² Továbbá az sem elhanyagolható, hogy Zsigmond számára egyébként is adott volt a rajnai útvonal, hiszen alapjában véve Itáliából Bern városán keresztül érkezett meg 1414 közepén a délnémet területekre.

Ráadásul Zsigmond, mint azt már előbb említettem, útban Aachen felé nem mellékesen gyűlést hívott össze Speyerben, Koblenzben, Nürnbergben, majd azt követően Heilbronnban a tartományi béke elérése érdekében.⁴³

Ebből adódóan úgy tűnik, hogy Zsigmond német királlyá történő koronázását, valamint legitimációs körútját összekötötte az általános birodalmi béke megteremtésének programjával.

Az üzenetében eltérő jellegű zsinati *adventus* adott esetben Zsigmond egyházpolitikai céljait is hivatott volt jelképezni. A konstanzi bevonulást ráadásul egybekötötték a tavon történő bevonulás ceremóniájával. 1414 decemberében ugyanis – Ulrich von Richental szerint – a királyi pár bodeni-tavi fogadására a konstanziak hajókat irányítottak Überlingenbe.⁴⁴ Általánosságban véve a vízen való utazáshoz egy zászlókkal díszített, fényűzően berendezett, reprezentációra alkalmas hajót kellett küldeni a királynak, valamint a kíséző hajók biztosítása is elengedhetetlen volt, hacsak nem a parton lovagolva kísérték az uralkodót. Ilyenkor még a kikötők megfelelő előkészítését is figyelembe kellett venni.⁴⁵

Zsigmond 1414-ben, mint a keresztény egyház védelmezője lépett fel a konstanzi zsinaton. Ezt hangsúlyozva szentestére időzítette a bevonulását, és célzottan a karácsonyi misére érkezett meg a templomba. Véleményem szerint az ünnep új politikai kontextust teremtett, és ezáltal Zsigmond szándékának megerősítésére szolgált. Gerrit Jasper Schenk *Weihnachtsdienst*-ként értelmezi a IV. Károly német-római császár által bevezetett újítást, vagyis az uralkodó reprezentatív szerepét a karácsonyi misén. Ebben az esetben a császár koronával a fején, birodalmi karddal a kezében vett részt a misén, ami nem csak szakrális jelleget kölcsönzött az uralkodónak, hanem – ami sokkal fontosabb – legitimációs törekvését,

maskodásával szemben, egészében véve mégis az általános béke megteremtésére törekedett. PÓSÁN 2003. 302.

⁴⁴ ALTMANN 1896. 1375a. sz.

⁴⁵ SCHENK 2003. 275–276.; A bevonulás előkészítésével valószínűleg III. Rudolf szász-wittenbergi herceg, választófejedelem és Cillei Hermann voltak megbízva. A bevonulás további részleteit lásd: E. KOVÁCS 2014b. 113.

³⁸ Az ereklyét 1349-ben IV. Károly császár ajándékozta a Szent Mária oltalma alatt álló aacheni dómnak. SCHENK 2003. 330–331., 360–364.

³⁹ SCHENK 2003. 331.

⁴⁰ HILSCH 1978. 108.

⁴¹ HOLTZ 201.

⁴² Zsigmondot – minden akadályt elmozdítva – 1411. július 21-én választották német királlyá. MÁLYUSZ 1984. 76.

⁴³ DRTA VII. 204. Amellett, hogy Zsigmond inkább a városokat igyekezett védelmezni a fejedelmek hatal-

azaz egy második Augustusként való fellépését szimbolizálta.⁴⁶

Összegzésként megállapítható, hogy – mivel az utazások a középkori viszonyokhoz igazodva alapos előkészületeket kívántak – nem csak magának az uralkodónak a mozgását érdemes megfigyelni, hanem a bizonyos körzetekhez igazodó párhuzamos utazások is meghatározó jelentőséggel bírtak. Egy olyan jól működő rendszer megszervezésére volt szükség, melyben az állandó mozgásban lévő uralkodó és nagyszámú kíséretének bizonyos feladatokat ellátó tagjai arra törekedtek, hogy lehetőség szerint zökkenőmentes utazásokat tudjanak biztosítani mind a szárazföldi, mind a vízi utakon. A gondos tervezés eredményeként Zsigmondnak akár arra is lehetősége nyílt, hogy saját szándékának megfelelően időzíthesse az európai politika színpadának egyes helyszíneire történő – olykor mesterei elemekkel átszőtt – bevonulásait.

SZAKIRODALOM

- ÁLDÁSY ANTAL (1927): *Zsigmond király és Spanyolország*. Budapest, MTA.
- ÁRVAI TÜNDE (2014): „Magnus comes de Hungaria”: Garai Miklós nádor Nyugat-Európában. In Bárány Attila – Pósan László (szerk.): *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.”* Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, Printart-Press Kft. 316–327.
- BÁRÁNY ATTILA (2013): *Középkori magyar emlékek Angliában*. Máriabesnyő, Attraktor.
- BÁRÁNY ATTILA (2004): Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. *Aetas*. 19. évf. 3-4. sz. 5–30.
- C. TÓTH NORBERT (2014): A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között. In Bárány Attila – Pósan László (szerk.): *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.”* Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, Printart-Press Kft. 289–313.
- CSUKOVITS ENIKŐ (1998): Egy nagy utazás résztvevői. Zsigmond király római kísérete. In Csukovits Enikő (szerk.): *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Budapest, Magyar Országos Levéltár. 11–35.
- E. KOVÁCS PÉTER (2014a): Zsigmond király Sienában. Budapest, Corvina.
- E. KOVÁCS PÉTER (2014b): Imperia az imperiumban. Szórakozás és látványosság a konstanzi zsinaton. In Bárány Attila – Pósan László (szerk.): *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris.”* Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, Printart-Press Kft. 101–116.
- E. KOVÁCS PÉTER (2008): Zsigmond császár Gubbióban. *Aetas*. 23. évf. 1. sz. 56–63.
- E. KOVÁCS PÉTER (2009): Zsigmond császár megkoronázása Rómában. *Századok*. 143. évf. 5. sz. 1323–1384.
- ELLMERS, DETLEV (2007): Techniken und Organisationsformen zur Nutzung der Binnenwasserstraßen im hohen und späten Mittelalter. In Rainer Christoph Schwinges (szerk.): *Strassen- und Verkehrswesen im hohen und späten Mittelalter*. Ostfildern, Jan Thorbecke Verlag.
- ENGEL PÁL – C. TÓTH NORBERT (2005): *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Budapest, MTA. 90–131.
- GLASER, RÜDIGER (2013): *Klimageschichte Mitteleuropas. 1200 Jahre Wetter, Klima, Katastrophen*. Darmstadt, Primus Verlag.
- HILSCH, PETER (1978): Die Krönungen Karls IV. In Ferdinand Seibt: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*. München, Katalog der Ausstellung in Nürnberg und Köln. 108–111.
- HOENSCH, JÖRG KONRAD (1995): *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg, 1368–1437*. Warendorf, Fahlbusch.
- MÁLYUSZ ELEMÉR (1984): *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, Gondolat.
- PÓSAN LÁSZLÓ (2003): *Németország a középkorban*. Debrecen, Multiplex Media – Debrecen University Press.
- ROLAND, MARTIN (2012): Was die Illustrationen zu Eberhard Windecks Sigismundbuch präsentieren, was man dahinter lesen kann und was verborgen bleibt. In Karel Hruza – Alexandra Kaar: *Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen*. Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar. 449–465.
- SCHENK, GERRIT JASPER (2003): *Zeremoniell und Politik*. Köln, Böhlau Verlag Köln-Weimar-Wien.

⁴⁶ SCHENK 2003. 378–379.

- SCHULER, PETER-JOHANNES (1987): Ludwig III., der Ältere oder der Bärtige, Kurfürst von der Pfalz. In Locherer-Maltza(h)n (Ed.): *Neue Deutsche Biographie, Band 15*. Berlin, Duncker & Humblot. 409–411. <http://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016333/images/index.html?seite=423>. Hozzáférés: 2015.01. 20.
- SKORKA RENÁTA (2009): Eberhard Windecke itineráriuma. In *Világtörténet* 31. évf. 1-2. sz. 34–51.
- FORRÁSKIADÁSOK**
- ALTMANN, WILHELM (Ed.) (1896–1897). *Die Urkunden Kaiser Sigmunds 1410–1437*. Band I. (Regesta imperii XI). Innsbruck, Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung. 1375 A. sz. http://regesta-imperii.digital-sammlungen.de/band/ri11_alt1896. Hozzáférés: 2014.03.17. 11:02.
- HERRE, HERMANN (Ed.) (1906): *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigismund 1431–1433*. Band X. Gotha, Friedrich Andreas Perthes Aktiengesellschaft.
- HOLTZ, EBERHARD (Ed.) (2013): *Regesten Kaiser Karls IV. (1346–1378)*. Berlin, Berlin-brandenburgische Akademie der Wissenschaft. http://www.regesta-imperii.de/fileadmin/user_upload/downloads/ri_viii_karliv_auszug.pdf. Hozzáférés: 2014.10.04. 17:21.
- KERLER, DIETRICH (Ed.) (1878): *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund (1410–1420)*. München, Druck und Verlag von Rudolf Oldenburg.
- MÁLYUSZ ELEMÉR – BORSA IVÁN (szerk.) (1993): *Zsigmondkori oklevéltár III.* (1400–1412). MOL kiadványai 2. sorozat. Forráskiadványok 22.
- MÁLYUSZ ELEMÉR – BORSA IVÁN (szerk.) (1994): *Zsigmondkori oklevéltár IV.* (1413–1414). MOL kiadványai 2. sorozat. Forráskiadványok 25.
- MÁLYUSZ ELEMÉR – BORSA IVÁN (szerk.) (1997): *Zsigmondkori oklevéltár V.* (1415–1416). MOL kiadványai 2. sorozat. Forráskiadványok 27.
- MÁLYUSZ ELEMÉR – BORSA IVÁN (szerk.) (1999): *Zsigmondkori oklevéltár VI.* (1417–18). MOL kiadványai 2. sorozat. Forráskiadványok 32.
- WINDECKE (2008): SKORKA RENÁTA (2008): *Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.